

Edunvalvonta

Lääkärikirja Duodecim

26.5.2021

psykiatrian erikoislääkäri, psykoterapeutti Aki Rovasalo

- Edunvalvontaa yksinkertaisempia tukimuotoja
- Edunvalvontavaltuutus
- Edunvalvojan määrääminen
- Toimintakelpoisuuden rajoittaminen ja vajaavaltaisuus
- Kirjallisuutta

Jos ihminen ei pysty huolehtimaan tärkeistä eduistaan tai hoitamaan taloudellisia ja itseään koskevia asioitaan esimerkiksi sairauden takia, hän tarvitsee ulkopuolista apua. Sitä voidaan tarjota monin tavoin. Periaatteena on, että ulkopuolisella avulla ei puututa ihmisen oikeuksiin yhtään enempää kuin asioiden hoitaminen vaatii. Esimerkiksi muistisairaana vanhuksen talousasioita voi useimmiten hoitaa valtakirjan avulla. Edunvalvojan määräämistä kevyempi järjestely on ns. edunvalvontavaltuutetun määrääminen.

Edunvalvontaa yksinkertaisempia tukimuotoja

Ihmiselle ei määrätä edunvalvojaa, jos hänen asiansa saadaan hoidetuksi jollakin muulla menettelyllä. Esimerkiksi muistisairaana vanhuksen raha-asiat saadaan lähes aina hoidetuksi vaikkapa pankkitilin käyttöoikeuksista sopimalla tai antamalla luotettavalle lähiomaiselle valtakirja, jolla tämä voi hoitaa pankki-, terveys- ja verotusasiat. Valtakirja on tehtävä siinä vaiheessa, kun ihminen ymmärtää sen merkityksen – ei sitten, kun esimerkiksi muistisairaus on jo edennyt liian pitkälle.

Tavallinen ja edunvalvojan määräämistä kevyempi järjestely on myös niin sanottu välitystili. Se soveltuu esimerkiksi vaikeista päihdeongelmista kärsivien arkielämän käyttörahojen säännöstelyyn. Lisätietoja välitystilistä saa kunnan sosiaalityöntekijöiltä.

Joskus ihmisellä on suuria omaisuuksia, joiden säilyminen on uhattuna. Lisäksi joskus hauraan vanhuksen omaiset ovat keskenään riitaisia tai ihmisellä on psyykkisen sairauden takia vaikeuksia hahmottaa asioitaan realistisesti. Tällöin tarvitaan selkeästi määriteltyjä tukitoimia, kuten edunvalvontaa.

Edunvalvontavaltuutus

[Edunvalvontavaltuutus](#) on kevyempi ja yksinkertaisempi järjestely kuin edunvalvojan määrääminen. Näin ollen sitä pitäisi suosia silloin, kun edunvalvojan määrääminen ei ole välttämätöntä.

Edunvalvontavaltakirjalla henkilö (valtuuttaja) oikeuttaa toisen henkilön (valtuutettu) edustamaan itseään taloudellisissa tai henkilöään koskevissa asioissa. Henkilöä koskevat asiat tarkoittavat esimerkiksi terveysasioita. Valtuutus annetaan ennakoivasti, eli se astuu voimaan vasta sitten, kun sitä todetusti tarvitaan.

[Edunvalvontavaltuutus](#) on siis ikään kuin testamentti siitä, miten ihminen haluaa oikeuksiaan käytettävän silloin, kun hän itse ei pysty enää tekemään päätöksiä. Siksi edunvalvontavaltuutus myös laaditaan kuten testamentti, eli valtakirjaa pitää olla todistamassa kaksi ulkopuolista esteetöntä henkilöä.

[Edunvalvontavaltuutus](#) on hallinnollisesti yksinkertaisempi järjestely kuin edunvalvojan

määrääminen. Edunvalvojan on annettava vuosittain tarkat taloudelliset selvitykset valvovalle viranomaiselle, mutta edunvalvontavaltuutetulla ei ole tällaista velvoitetta (ellei toisin ole erikseen sovittu).

Käytännössä tavallinen ongelma on, että edunvalvontavaltuutuksen valtakirja laaditaan liian myöhään. Jos muistisairaus on edennyt pitkälle, ihminen ei ole enää välttämättä kelpoinen laatimaan pätevää valtakirjaa. Edunvalvontavaltuutus on joustava järjestely, mutta se kannattaa laatia ajoissa. Edunvalvontavaltuutettuja voi olla useita – vaikkapa vanhuksen kaikki aikuiset lapset – mikä tarjoaa joustoa käytännön elämään.

Edunvalvontavaltuutus tulee voimaan vasta sen jälkeen, kun Digi- ja väestötietovirasto (DVV) on vahvistanut sen. Valtuutus vahvistetaan, kun valtakirjan allekirjoittanut henkilö (valtuuttaja) ei kykene enää huolehtimaan asioistaan heikentyneen terveydentilansa vuoksi. Valtuutuksen vahvistamista varten on hankittava lääkärinlausunto tai muu luotettava selvitys valtuuttajan terveydentilasta.

Edunvalvojan määrääminen

Edunvalvojan määrää Digi- ja väestötietovirasto (DVV) tai tarvittaessa tuomioistuin. Edellytyksenä on, että ihminen ei pysty huolehtimaan eduistaan sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi. Ihminen ei silloin pysty huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa ja päätöksentekoa. Määräämisen edellytys on myös se, että nämä asiat eivät tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin.

Edunvalvojan määrääminen on yksinkertaisempaa, jos asianomainen ihminen haluaa sitä myös itse. Jos ihminen ei ymmärrä etuaan ja vaikka hän samalla vastustaisi edunvalvontaa, tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan. Edunvalvoja voi olla luotettava lähiomainen tai ystävä mutta tarvittaessa myös viranomainen.

Edunvalvojan tehtävä voidaan rajata esimerkiksi vain tiettyihin taloudellisiin tai henkilöä koskeviin asioihin. Edunvalvoja voi olla myös useita. Heidän keskinäisestä tehtävienjaostaan voidaan tehdä sopimuksia. Taloudellisten asioiden lisäksi edunvalvojan on huolehdittava siitä, että päämies saa sopivaa hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta.

Toimintakelpoisuuden rajoittaminen ja vajaavaltaisuus

Edunvalvojan olemassaolo ei sinänsä estä ihmistä tekemästä itseään koskevia päätöksiä. Tästä syystä ihmisen etujen turvaamiseksi on joskus harvoin käytettävä vielä järeämpiä keinoja, esimerkiksi rajoitettava hänen toimintakelpoisuuttaan. Tällöin hän saa suorittaa joitakin oikeustoimia, kuten lahjoittaa omaisuuttaan, vain jos edunvalvoja on samaa mieltä päätöksestä.

Perusperiaatteena on, että järeämpiä tukitoimia käytetään vain, jos lievemmät keinot eivät riitä. Viimeisin ja äärimmäisin vaihtoehto on julistaa ihminen vajaavaltaiseksi.

Aiemmat kirjoittajat: Psykiatrian erikoislääkäri Matti Huttunen

Artikkelin tunnus: dlk00365 (024.006)

© 2023 Kustannus Oy Duodecim